

Az egyke elterjedése.

Írta: KOVÁCS ALAJOS.

A népszaporodás kérdése világszerte mindenütt, ahol a népmozgalmat számon tartják, egyike a legfontosabb problémáknak. Különösen előtérbe lép ez napjainkban, amikor a születések száma úgyszólván valamennyi culturállamban szinte hihetetlen mértékben csökken s – Franciaországról és Írországról nem szólva, ahol a baj már régebben bekövetkezett – több államban az a veszedelem lépett föl, hogy a szaporodás aránya, sőt több helyütt már absolut száma is fokozatosan kisebbedik. Közismert dolog, hogy a születések számának apadásával, részben ennek mintegy okozataképpen a halálozások száma is kevesbedik s eddigelé azt lehetett észlelni, hogy a halálozások aránya gyorsabb ütemben csökkent, mint a születéseké, úgy, hogy végeredményben a természetes szaporodás aránya fokozatosan javult. SUNDBÄRG svéd statisztikus számításai szerint az európai államokban a múlt század negyvenes éveitől a jelen század első évtizedéig a természetes szaporodás aránya évtizedről-évtizedre fokozatosan 6.9-ről 12.3-re növekedett.

Ez a folyamat azonban csak egy bizonyos ideig tarthat s a születési arány további sülyedése esetén már be kell következni annak az állapotnak, amikor a szaporodási arány is lejjebb kezd szállani. A magyarázata ennek az, hogy a halálozási arány sülyedésének megvan a maga természetes határa, a halálozási arány egy bizonyos fokon (körülbelül ezer lélekre 10-12) alul már nem sülyedhet, ellenben a születési arány lejjebb szállásának úgyszólván semmi korlátja sincs s ott ahol a születési arány rohamos leszállása megkezdődött, tényleg sehol sem lehet ezen a téren megállást tapasztalni. Fran-

cziaországban például, ahol a születési arány 1.000 lélekre már a 20-on alul áll, évről-évre még mindig fokozatosan sülyed az arányszám s bár ugyanott a halálozási arány még jóval fölötte van a minimalis aránynak, évről-évre kedvezőtlenebbé alakul a szaporodása, illetőleg most már határozott fogyása a népességnek.

A nyugateurópai államok közül a két leghatalmasabb államnak, Németországnak és különösen Nagy-Britanniának a születési aránya újabban már veszedelmesen kezd közeledni Franciaország arányához s ez államokban, amelyekhez még Belgium és a Svájc is csatlakozik, már megkezdődött az a folyamat, amit fentebb említettünk, tudniillik, hogy a halálozások számának csökkenése a születések rohamos fogyásával már nem tud lépést tartani s ennek következtében a szaporodás abszolút száma is csökkenőben van. Különösen nagy ijedelmet okoz ez a jelenség az eddig rendkívül egészséges szaporodásáról ismert Németországban, ahol a születések száma az utolsó Öt év alatt abszolút számban 152.000-rel csökkent, a természetes szaporodás száma pedig 170.000-rel (910.000-ről 740.000-re) fogyott meg. Egész irodalom keletkezett Németországban e jelenség okainak kutatására és felderítésére s nem hiányoznak olyan jóslatok sem, amelyek azt mondják, hogy Németország néhány évtized múlva Franciaország sorsára jut a népszaporodás tekintetében s vizsgálásuk mindössze az, hogy addig Németország népessége legalább is két és félszerese lesz Franciaországénak s ha a viszonyok azontúl mindkét államban egyenlők lesznek is, ezt az óriási népszámbeli előnyt Franciaország többé nem tudja behozni.

Ami tehát nálunk Magyarországon is mutatkozik, t. i., hogy a születések száma, vagy legalább is aránya fokozatosan csökken, mint látjuk, nem elszigetelt jelenség. A nyugateurópai államok legtöbbje ebben a tekintetben már rosszabb helyzetben van, mint mi, ott a természetes szaporodás csökkenése is bekövetkezett, ami nálunk még nem mutatkozik, sőt a most lefolyt 1912. évben a természetes szaporodás száma (270.000) még soha el nem ért magasra emelkedett. Mindazonáltal nem nézhetjük közönyösen azt, hogy a születési arány fokozatosan lejjebb száll, mert ez már egy veszedelmesen intő jele

annak, hogy a szaporodás csökkenése előbb-utóbb nálunk is be fog következni. Az 1880-as években Magyarországon még 44.2 volt az ezer lélekre eső születési arány, ma már csak 35-36, s bár egyes években emelkedés mutatkozik is, az irányzat határozottan süllyedő. Volt ugyanis az ezer lélekre eső élveszületési arány

az 1881—1885 évek átlagában	44.6
» 1886—1890 » »	43.7
» 1891—1895 » »	41.7
» 1896—1900 » »	39.4
» 1901—1905 » »	37.4
» 1906—1910 » »	36.7
» 1911—1912 » »	35.5

A születési aránynak ez a nagyfokú süllyedése, ha velejár a halálozási arány megfelelő csökkenése is, magában véve nem volna baj, mert végeredményben a természetes szaporodás aránya alig változott e harmincz év alatt s nemzetgazdasági szempontból kedvezőbb a kisebb születési és halálozási arány alapján előálló szaporodás, mint az a — bár hasonló nagyságú — népnövekvés, mely a nagy számban született gyermekek tömeges elhalálózása s a felnőtteknek is kedvezőtlen halandósága útján jött létre. A veszedelem tehát nem magában a születési arány csökkenésének tényében van, hanem abban, hogy *ez a csökkenési irányzat a születéseknél akkor sem szűnik meg, amikor a halálozási arány már elérte a lehető legkedvezőbb minimumot.* Nálunk ez az állapot — ha az országos eredményeket tekintjük — eddig még nem következett be, de nagyon kedvezőtlen jelek mutatkoznak arra nézve, hogy be fog következni. Ilyen jel első sorban a csökkenés állandó irányzata, másodsorban pedig az, hogy máris vannak törvényhatóságaink, amelyekben a születési arány az országos átlagnál jóval alacsonyabbra süllyedt le s amelyekben ennek következtében a természetes szaporodás aránya is romlott a régebbi időkhöz képest. 1911-ben például az anyaországban már hat vármegye akadt, amelynek 30-nál kisebb volt a születési aránya. E hat vármegyének legújabb születési és szaporodási arányait az 1881-85. éviékkal összehasonlítva, a következő eredményre jutunk:

Vármegye	Élveszületési arány		Szaporodási arány		A szü- tési arány	A szapor- odási csökkenése
	1881—85-ben	1911-ben	1881—85-ben	1911-ben		
Baranya	39·8	27·4	9·5	3·6	12·4	5·9
Tolna	42·2	28·9	11·7	6·1	13·3	5·6
Árva	38·5	27·6	9·4	2·5	10·9	6·9
Hont	38·8	28·4	10·0	6·7	10·4	3·3
Krassó-Szörény	36·6	28·5	7·4	4·4	8·1	3·0
Temes	47·7	29·6	9·9	4·5	18·1	5·4
Országos átlag (anyaország)	44·6	34·8	11·3	10·0	9·8	1·3

Alig tehát országos eredményben a szaporodás aránya csak keveset változott, azokban a vármegyékben, amelyekben a születési arány a legmélyebbre süllyedt, a szaporodás most már csak körülbelül fele annak, amilyen harmincz évvel ezelőtt volt. S ha vizsgálódásainkban még lejjebb, a járásokig vagy éppen községekig mennénk, az eredmény még meglepőbb lenne.

A születési arálynak ezt a megdöbbentő csökkenését s ezzel kapcsolatban a szaporodási viszonyok romlását, a mindjobban terjedő egy- és kétgyermekrendszer okozza. Ott a hol a születési arány 25-30 között van, lehet mondani, hogy az egy- és kétgyermekrendszer erősen el van terjedve, ahol pedig a 20-25-ön áll, már túlnyomó az egy-és kétgyermekrendszer, a 20-on aluli születési arány pedig az egy gyermekrendszernek úgyszólván kizárólagosságára vall. Az említeti hat vármegyében a rendelkezésre álló legújabb (1906-1908. évi) adatok szerint a következő volt a legfeljebb 2 gyermekes házasságok aránya %-ban.

		E b b ő l	
		terméketlen	1—2 gyermekes
Baranya	44·1	14·1	30·0
Tolna	37·8	14·7	23·1
Árva	35·2	12·9	22·3
Hont	45·0	12·7	32·3
Krassó-Szörény . . .	45·9	16·5	29·4
Temes	44·5	17·2	27·3
Országos átlag . . .	39·4	16·7	22·7

Ezek az adatok világosan mutatják, hogy a kis születési aránynyal bíró vármegyékben az 1-2 gyermekes házasságok nagy száma okozza első sorban a születési arány ala-

csony voltát. Az egyedüli kivétel Árva vármegye, ahol az 1-2 gyermekes házasságok aránya nem magas, terméketlen házasság is kevés van, mégis kevés a születés. Ennek oka az, hogy Árva vármegyében a szélsőségek csekélyek, tehát ritka a sok gyermekes házasság is. Országos átlagban pl. a házasságok 4.9%-ából születik 10-nél több gyermek, Árva vármegyében a házasságoknak csak 3.2%-ában. Itt tehát nem annyira az egy- és kétgyermekrendszer terjedése okozza az alacsony születési arányt, mint inkább az, hogy a kiegyenlítő szélsőségeid hiányoznak, másrészt pedig a nagy kivándorlás következtében a házasok a népességben kisebb arányban vannak képviselve. Míg országos átlagban a népesség 40.2%-a házas, Árva vármegyében ez az arány csak 37.6.

A fentebbi kis táblázatból az is kitűnik, hogy az egy- és kétgyermekrendszer elterjedése nem vezethető vissza physiologiai okokra, vagyis arra, hogy a női népesség physikailag vált alkalmatlanná arra, hogy több gyermeknek adjon életet. Látjuk, hogy az egy- és kétgyermekrendszerrel leginkább megfertőzött vármegyékben az egyetlen Temes kivételével, még jóval kedvezőbb a terméketlen házasságok aránya, mint országos átlagban. Az első vagy második gyermek születése utáni termékenységre azonban már hathatnak physiologiai okok, mert éppen a fogamzás további erőszakos meggátlása, vagy éppen a magzatelhajtás sok esetben okoz meddőséget.

Figyelembe kell továbbá venni, hogy az egy- és kétgyermekrendszer a valóságban még jobban el van terjedve, mint ezek az adatok mutatják, mert ezek az adatok csak azt jelzik, hogy az 1906-1908. évek folyamán megszűnt házasságok hány százalékából *született* 1-2 gyermek, nem pedig azt, hogy hány házasságban *van, illetőleg maradt meg* egy vagy két gyermek. A született gyermekeknek ugyanis körülbelül $\frac{1}{3}$ -a még 7 éves kora előtt elhal s körülbelül csak 60%-a éri meg a felnőtt kort. Tapasztalati tény, hogy még az egykés családokban is az egy gyermek halála esetén igyekeznek a gyermeket pótolni, kétgyermekrendszerrel pedig a két gyermekben beállt fogyatéket, úgy hogy sok házasság, amelyből 3-4 gyermek is született, tulajdonképpen az egy- és kétgyermekrendszeres házasságokhoz számítható, mert izekben a harmadik vagy negyedik gyermek születésére csak

az előbb született gyermekek elhalálózása adott ösztönzést. Már fentebb rámutattunk arra, hogy egy-egy vármegye születési aránya sokszor igen nagy szélsőségeket takar, mert lehetséges az, hogy az egy- és kétgyermekrendszer elterjedése mellett ugyanabban a vármegyében igen szapora vidékek vannak, amelyek azonban a vármegye átlagos születési számát csak csekély mértékben befolyásolják, viszont magas aránnyal bíró vármegyékben is vannak vidékek, ahol az egy- és kétgyermekrendszer erősen el van terjedve. Az eddigi statisztikai anyagunk, amely a népmozgalom eredményéről csak törvényhatóságoknál és csak kis részben járásonként állott rendelkezésünkre, nem adott módot arra, hogy az egy- és kétgyermekrendszer tényleges fejlődését megfigyelhessük, mert ehhez az adatoknak legalább is községenként való közlése szükséges. A m. kir. központi statisztikai hivatal ennek szükségét belátva, a főbb népmozgalmi eredményeket, amelyeket különben is községenként dolgoz fel, az 1901-1910. évekről most községenként is közzétette legújabb kiadványában ¹⁾. Rendkívül becses és tanulságos adatokat találunk e kötetben, mely az első táblán minden községről közli az élveszületések és halálozások számát az 1901-1910. években egyes évenként, továbbá az 1901-1910. évek átlagában a házasságkötések, élveszületések, halálozások és természetes szaporodás abszolút számát és ezer lélekhez viszonyított arányát, ugyancsak tíz évi átlagban a halvaszületések és a törvénytelen születések számát, a halálozások megoszlását három fő korcsoport szerint (1 éven aluli, 1-6 éves, 7 éven felüli) az orvosi kezelésben részesültek számát és az esetek számát, amikor a halál okát orvos állapította meg. Ugyanez a tábla minden egyes községnek 1900. és 1910. évi lakosságát is adja, azonkívül a 10 évi természetes és tényleges szaporodás nagyságát és a kettő különbözetét is közli, amivel módot nyújt a belső és külső vándorlásoknak községenként való megfigyelésére. Végül egy másik táblán a 10 évi halálozások összes számát községenként fontosabb halálokok szerint is részletezi e közlemény, amivel viszont

¹⁾ Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat 46. kötet. A magyar-szent korona országainak 1901-1910. évi népmozgalma községenként.

a közegészségügyi igazgatásnak tesz megbecsülhetetlen szolgálatot.

Mint hogy e közleményben minden egyes községnek születési arányszáma is adva van tíz éves átlagban, módunkban van most már pontosan megállapítani, hogy az egy- és kétgyermekrendszer az ország mely vidékein van leginkább elterjedve s a községek nemzetiségi és felekezeti adatainak egybevetésével azt is megállapíthatjuk, hogy mely nemzetiségek és felekezetek azok, amelyek az egy- és kétgyermekrendszernek a legnagyobb mértékben hódolnak. Az eddigi összeállításoknak, amelyek az egyke elterjedését ismertették, az volt a hiányuk, hogy mindig csak az ország egy-egy részletére (leginkább a Dunántúlra) szorítkoztak, azonkívül a születési arányszámokat rendszeren csak egy-két évről adták, ami sokszor helytelen világításban tüntette fel a viszonyokat, mint hogy a születések száma – különösen kisebb községekben – egyik évről a másikra igen nagy különbségeket mutat. Most módunkban van minden községről tíz év adatait összefoglalni, amikor már az esetlegességnek még kisebb községeknél is csak csekély szerepe lehet, úgy, hogy a tíz évi átlag az illető községnek valódi születési arányát tünteti fel.

Az eddigi tanulmányok továbbá majdnem kizárólag csak a magyar »egykét« ismertették, az erre vonatkozó adatokat közölték, ellenben csak futólag érintették a nemzetiségeknél mutatkozó egykét. Ennek következtében a közvéleményben az a nézet alakult ki, hogy az egyke csak a magyarságnál, vagy legalább is túlnyomóan a magyarságnál mutatkozó baj s a nemzetiségeknél kevésbé van elterjedve. Új adataink ezt a nézetet is megdöntik, mert világosan beigazolják, hogy a népszaporodást olyannyira károsan befolyásoló *egy- és kétgyermekrendszer az anyaország négy legnagyobb nemzetisége közül éppen a magyarságnál van legkevésbé elterjedve.*

Mint már fentebb érintettük, általában véve azokat a községeket lehet az egy- és kétgyermekrendszer főfészkeül tekinteni, amelyekben a születési arány 25-ön alul van. Ha az említett közleményből ezeket a községeket megállapítjuk, a következő eredményre jutunk: Az anyaország 12.550 községe (a városokat is beleértve) közül 857-ben alacsonyabb a születések aránya ezer lélekre 25-nél: ha a határvonalat

lejobb tesszük, e 857 község közül 234 van olyan, amelyben a születési arány 15-20 között mozog s 40 községben még a 15-öt sem éri el. Ez utóbbi két kategória együtt, tehát 274 község számítható az úgyszólván kizárólagos egykés községek közé. A fentebbi 857 község országrészek szerint így oszlik meg:

Országrész	Községek összes száma	25-ön aluli születési aránynyal bíró	
		Községek száma	az összes községek %-ban
Duna jobbpartja .	2719	278	10·2
Duna balpartja . .	2218	135	6·1
Duna—Tisza köze .	547	9	1·7
Tisza jobbpartja .	2219	79	3·6
Tisza balpartja . .	1447	3	0·2
Tisza—Maros szöge	1046	179	17·1
Királyhágóntúl . .	2353	174	7·4
Fiume	1	—	—
Összesen	12.550	857	6·8

Az ország összes községeinek e szerint 6.8%-át teszik az egykével nagy mértékben fertőzött községek. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a községeknek csak 6.8%-ban van az egyke¹⁾ elterjedve, hanem azt, hogy ennyi azoknak a községeknek aránya, amelyekben az egyke már az általános születési arányra döntőleg hat. Kétségtelen, hogy az egyke az ország számos más községében is el van terjedve,, de csak egyes felekezetek vagy egyes társadalmi osztályok körében, úgy, hogy hatása még a község általános születési arányára nem érezhető nagyobb mértékben, mert azt más felekezetek vagy társadalmi osztályok magas születési aránya ellensúlyozza. Baranyában, Somogyban pl. gyakori eset, hogy az egykének hódoló református kisbirtokosok mellett nagyszámú katolikus gazdasági cseléd lakik a községben, kik magas születési aránynyal bírnak, úgy, hogy a község születési arányát 30-35-re felrúgtatják, az ilyen községek természetesen nem szerepelhetnek a szaporátlan községek között.

Általában a kép, melyet fentebbi adataink nyújtanak, nem mondható elszomorítótnak, mert nálunk a községeknek csak

¹⁾ Rövidség okából csak az »egyke« elnevezést használjuk, bár a szóbanforgó községek egy részében kétgyermekrendszerrel is lehet szó.

6.8%-a bír 25-ön aluli születési aránnyal, ami pl. Angliában már majdnem országos átlag. Az országrészek közül pedig nem a Dunántúl az, ahol az egyke legjobban el van terjedve, hanem az országnak úgyszólván leggazdagabb vidéke, a Tisza-Maros szöge. Legkevesebb ilyen község akadt viszont éppen a két leginkább alföldi fekvésű országrészen, a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartján. Az egyes vármegyék közül legtöbb egykés községet találunk Baranyában (853 közül 125), Krassó-Szörényben (326 közül 105), és Hunyadban (430 közül 102). Szám szerint nem nagy (47), de aránylag igen sok az egykés község Hontban (26.4%), Gömörben (19.3%), Temesben (18.8%), Besztercze-Naszódban (17.3). A községeknek legalább 10%-a egykés még Somogy, Tolna, Nógrád és Turóc vármegyékben. Van ellenben az országban 16 vármegye (Győr, Komárom, Mosón, Esztergom, Csongrád, Heves, Bereg, Ung, Békés, Hajdú, Máramaros, Szabolcs, Ugocsa, Csanád, Brassó, Kis-Küküllő), melyekben egyetlen község sem akad ahol a születési arány a 25-öt el nem érné. A 27 törvényhatósági jogú város is mind fölötte van a 25-ös aránynak, sőt a 114 rendezett tanácsú város között is csak 10 akad, (u. m. Besztercebánya, Karánsebes, Fehértemplom, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Szászváros, Szászrégen, Nagyszeben, Szamosujvár, Székelyudvarhely), amelyben a születési arány 25-ön alul van; ezek is – Nagyszeben kivételével – kisebb városok s öt közülök megyei székhely, ahol a nagyszámú hivatalnok-család közismert szaporátlansága szállítja le a születési arányt.

Hogy a városok között – annak daczára, hogy a városokban elvitathatatlanul alacsonyabbak a születési arányok, mint a községekben – mégis aránylag kevesebb »egykes« akad, azzal lehet magyarázni, hogy a városokban rendszeren több felekezet és társadalmi osztály van képviselve, mint a községekben, amelyekben sokszor egyetlen felekezet, vagy társadalmi osztály majdnem kizárólagos. Az egykével fertőzött felekezetek vagy társadalmi osztályok ennél fogva a kisebb népességű községek lakosságában könnyebben juthatnak előtérbe, mint a rendszeren nagyobb népességű és vegyesebb lakosságú városokban. Éppen ez az oka annak a további megállapításnak is, hogy az egyke még a községek között is

inkább a kisebb népességű községekben dominál, amiről a következő összeállításból lehet meggyőződni:

Országgrész	Összes lélekszám	A 25-ön aluli születési arány- nyal bíró községek	
		lélekszáma	az összes lélek- szám %-ában
Duna jobb partja . .	3,084.404	185.830	6.0
Duna bal partja . .	2,175.924	72.765	3.3
Duna-Tisza-köze . .	3,769.658	20.236	0.5
Tisza jobb partja . .	1,769.681	25.020	1.4
Tisza bal partja . .	2,594.924	1.368	0.1
Tisza-Maros szöge . .	2,141.769	265.992	12.4
Királyhágóntúl . . .	2,678.367	182.417	6.8
Fiume	49.806	—	—
Összesen	18,264.533	753.628	4.1

Ha az utolsó rovatban közölt arányszámokat a fentebbi táblázat arányszámaival összehasonlítjuk, kitűnik, hogy valamennyi országgrészben kevesebb lakos esik aránylag az egykés községekre, mint amilyen százaléka a községeknek egykével fertőzött. E táblázat ennél fogva még kevésbé veszedelmesnek tünteti fel az egyke elterjedését, mint az előbbi, mert, mint látjuk, az egykés községek lakossága csak 4.1%-át teszi az ország összes népességének s ami még meglepőbb, itt már a Dunántúl a Tisza-Maros szögén kívül Erdély is megelőzi, ott tehát a népességnek nagyobb hányadát kerítette az egyke hatalmába, mint az egyke főfészke és kiindulási területe gyanánt ismert Duna jobb partján.

Ha az egykés községek népességét vármegyénként az összes lélekszámhoz viszonyítjuk, akkor sem Baranya vármegye áll első helyen, hanem Krassó-Szörény, ahol a lakoságnak nem kevesebb, mint 30.1%-a esett az egykés községekre, míg Baranyában az arányszám 24.0. Feltűnő magasra (21.2) rúgattja az arányszámot Szeben vármegyében Nagyszeben város aránylag nagy népessége. E három vármegyén kívül csak 5 vármegye van még, ahol az egykés községek lakossága a vármegye összes lakosságának 10%-át meghaladja, még pedig Hont 20.1, Hunyad 10.1, Temes 18.5, Tolna 11.5 és Besztercze-Naszód 11.0%-kal. Somogy, Nógrád, Turóc és Gömör vármegyék egykés községei olyan kis népességűek, hogy – annak ellenére, hogy számuk az összes

községeknek több mint 10%-ára rúg – lakosságuk az összes népesség 10%-ának jóval alatta marad.

Az »egykés« községeknek nemzetiségi és felekezeti viszonyait vizsgálva a következő érdekes eredményekre jutunk:

Túlnyomó nemzetiség	Túlnyomó felekezet							összesen
	r. kath.	g. kath.	ref.	ág. h. ev.	gör. kel.	unit.	izr.	
Magyar .	107	1	213	13	—	2	—	336
Német .	35	—	2	38	—	—	1	76
Tót . .	20	1	—	111	—	—	—	132
Oláh . .	—	41	—	—	235	—	—	276
Ruthén .	—	3	—	—	1	—	—	4
Horvát .	3	—	—	—	—	—	—	3
Szerb . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Vend . .	2	—	—	20	—	—	—	22
Sokácz .	4	—	—	—	—	—	—	4
Krassován	3	—	—	—	—	—	—	3
Lengyel .	1	—	—	—	—	—	—	1
Összesen	175	46	215	182	236	2	1	857

A 857 egykés község közül tehát szám szerint legtöbb a magyar többségű, nem sokkal kevesebb az oláh község, jelentékeny számú még a tót és német többséggel bíró községek száma. A szerb és a cseh-morva kivételével az országban lakó valamennyi nemzetiség előfordul az egykés községek sorában; a cigányt nem találjuk azon egyszerű okból, mert cigány többségű községünk nincsen s különben is valószínű, hogy a cigányok közt az egyke egyáltalán nincs elterjedve. Magyarország egyetlen görög keleti ruthén községe is szerepel e kimutatásban, de tulajdonképpen csak a teljesség kedvéért, mert e község, a krassószörénymegyei Istvánhegy csak 10 házból álló fűrésztelep, ahol túlnyomóan galicziai illetőségű ruthén munkások vannak alkalmazva, akik családjuk nélkül laknak itt, a kis számú születést tehát ez a körülmény okozza.

A községek rendkívül különböző nagysága miatt azonban a fenti kimutatás téves következtetésekre adhat alkalmat; ezért szükséges megállapítanunk, hogy az egykés községek lakossága hogyan oszlik meg nemzetiségek szerint. A magyarságra nézve ezt egészen pontosan – községenkénti kiírással – megállapítottuk s az eredmény az, hogy az egy-

kés községek lakossága közül 264.357, vagyis az összesnek 35¹¹/o-a magyar, ami tehát jóval alatta marad a magyarság országos arányának (54.5). A többi nagyobb nemzetiségekre vonatkozólag a számítást csak hozzávetőleg, vármegyénként számítva tettük meg. Összeállítva ezeket az adatokat s az illető nemzetiség lélekszámához viszonyítva, a következő képet kapjuk:

Nemzetiség	Lélekszám az egykés községekben	Az illető nemzetiség számának %-ában
Magyar	264.000	2'65
Német	116.000	6'10
Tót	52.000	2'67
Oláh	290.000	9'83
Egyéb	32.000	2'01
Nem magyar összesen . .	490.000	5'89
Magyar, nem magyar együtt	754.000	4'13

Ezek az adatok már világosan mutatják, hogy *az egyke a nem magyar nemzetiségek körében több mint kétszer nagyobb mértékben van elterjedve, mint a magyarság körében.* A magyarságnak csak 2.65%-a lakik az egykés községekben, a nemzetiségeknek ellenben 5.89%-a. Legnagyobb az arányszám az oláhoknál, akiknek már majdnem 10% a esik az egykével fertőzött községekre; a németeknél is magas az arányszám, ellenben a tótok aránya a magyarokénál alig magasabb. Érdekes, hogy a németek és tótok viszonyai egészen ellentétes képet mutatnak itt, mint az előbbi táblán, ahol 76 német egykés község áll szemben 132 tót egykés községgel. A magyarázat az, hogy az egyke a tótoknál apró luteránus községekben van elterjedve, míg a német egyke főfészkei a nagy népességű bánási katolikus és a közép-népességű erdélyi luteránus községek. Az oláh egykés községek is általában véve népesebbek, mint a magyarságnak egykével fertőzött községei. A kisebb nemzetiségek közül úgyszólván teljesen mentek az egykétől a ruthének, horvátok, szerbek, cseh-morvák, ellenben a magyarságénál nagyobb mértékben terjedt el az egyke a vendek, sokácok, krassovánok és az árvamegyei lengyelek körében.

Érdekes volna hasonló arányszámokat a felekezetekről is megállapítani, de a felekezetek nagyobb keveredése miatt

hasonló arányszámok nem mutatnák az egyke valódi, illetőleg valószínű elterjedését. Ismeretes pl., hogy az egyke a zsidóknál is már nagy mértékben elterjedt, amit a zsidóságnak igen alacsony s újabban rohamosan leszálló születési aránya (1911-ben 27.0) bizonyít. Minthogy azonban a zsidóság önállóan nem alkot községeket (az egész országban 3-4 zsidó többségű község van) alacsony születési aránya az egyes községek születési arányában nem jut kifejezésre. Az előző táblázat mégis világot vet nagyjában az egykének az egyes felekezetek körében való elterjedésére. Egyébként az egykés községekben talált reformátusok számát, e felekezet fontosságára való tekintettel pontosan összeállítottuk. E szerint a 857 egykés községben a reformátusok összes száma 120.602, ami a reformátusok összes számának 4.6%; ez meglehetősen alacsony arány, alig több az országos átlagnál s nem mutatja az egykének a reformátusok közötti valódi elterjedését, mert sole egykét űző református lakik olyan községekben, amelyek nem szerepelnek az egykés községek között, mert a más felekezetűek nagyobb születési aránya ellensúlyozza a reformátusok egykétjét. Egészen pontosan csak úgy lehetne megállapítani az egykének az egyes felekezetek körében való elterjedését, ha a községeken belül felekezetek szerint is kiszámítanók a születési arányt, amire nincs is meg a mód, mert a statisztikai hivatal a születéseket az egyes községeken belül nem is dolgozza fel felekezetek szerint, a községenként való feldolgozás már így is óriási munkát ró a statisztikai hivatalra. A rendelkezésre álló adatokból is kiviláglik azonban az, hogy a reformátusok között is csak a Duna jobb és bal partján és a Tisza jobb partján Gömör vármegyében van az egyke számbavehető mértékben elterjedve, egyebütt csak szórványosan fordul elő. A Duna jobb partján lakó reformátusoknak 21.3%-a, a Duna bal parti reformátusoknak 18.3%-a lakik az egykés községekben. Ez az arány Baranyában felszökik 67%-ra, ellenben Tolnában már csak 30, .Somogyban 25%-a a reformátusoknak lakik az egykés községekben, jeléül annak, hogy itt a felekezetek keveredése nagyobb, a reformátusok egykéje tehát a községek születési arányát nem befolyásolja annyira, mint Baranyában.

Ha az egykés községek számát vesszük irányadóul, a

magyar községek között a reformátusok nagy többségben vannak; legtöbb református egykés község van Baranyában (61). Somogyban (37), Gömörben (22), Vasban (17), Barsban (16), Zalában (15), Tolnában (9), 5-5 református községet találunk még Veszprém, Hont és Háromszék, 3-3-at Fejér, Pest, Hunyad és Kolozs vármegyékben.

Az egyke különben – mint látjuk – sajnos a magyar róm. katolikusokat sem hagyja érintetlenül; Baranyában pl. már 57 róm. katolikus magyar községben észlelhető az egyke, tehát majdnem annyiban, mint a hány református község (61) van az egykével szaturálva. Nagyobbszámú magyar róm. kath. egykés községet találunk még Zalában (10), a Balaton és Nagykanizsa környékén, Nógrádban (5) Losonc környékén. Egyebütt magyar róm. kath. községben az egyke csak kivételesen fordul elő. A 35 német róm. kath. egykés község közül 10 Temesben, 17 Torontálban, 3 Sopronban van. A 20 tót róm. kath. község közül legtöbb (6) esik Hont vármegyére, a többi 11 vármegyében van szétszórva.

A gör. kath. oláhok között az egyke Hunyadban van legjobban elterjedve (22 község), de találunk 5 községet Szolnok-Dobokában és 4-et Besztercze-Naszódban. A görög keleti oláhoknál az egyke egy összefüggő nagy területet alkot, amelynek magva Krassó-Szörény vármegye, ahol 95 oláh és gör. keleti többségű községben kisebb a születési arány 25-nél; Hunyadban 76, Temesben 32, Aradban 13 (valamennyi a máriaradnai járásban) ilyen községet találunk, de 4-4 akad még Torda-Aranyos és Fogaras vármegyékben is.

Az ágostai német községek legnagyobb része az erdélyi szászoknál található, Besztercze-Naszódban 13, Nagy-Küküllőben 6, azonkívül 4-4 van Tolna és Vas, 3 Szepes vármegyében. Az ágostai tót községek Hont (32), Nógrád (32), Gömör (27) és Turócz (8) vármegyékben vannak legnagyobb számmal, Liptóban is található 5 ilyen község. A 20 ágostai vend község valamennyi Vas vármegyében fekszik.

Ebből a felsorolásból s a fentebbi táblázatból látható, hogy az egyke majdnem valamennyi nemzetiségnél és felekezetnél s az országnak majdnem minden vidékén kisebb-nagyobb mértékben előfordul, nem lehet tehát az egyke elterjedési csak egyik vagy másik felekezet és nemzetiség rovására írni.

Nem vezetne eredményre az egykés községek lakosságának, foglalkozás szerinti vizsgálata sem, mert ha ki is derítenők azt, hogy az egyke leginkább 'azokban a községekben dominál, a hol a kisbirtokos-paraszság a túlnyomó, akkor sem lenne megfejtve az a rejtély, hogy miért nincs egyke mindenütt, a hol kisbirtokos-paraszság van s miért van két szomszédos, teljesen azonos nemzetiségi, felekezeti, foglalkozási viszonyokat mutató községek közül az egyikben egyke, a másikban abnormis magas születési arány, a mire számtalan példát találhatunk. Nyilvánvaló tehát, hogy az egykét nem mindenütt ugyanazok az okok idézik elő, hanem úgyszólván minden községben más és más az oka az egyke elterjedésének, amit a legtöbb esetben csak helyi vizsgálattal lehetne kideríteni. Általánosságban azonban nézetünk szerint nem túlnyomó gazdasági okok azok, amelyek az egyke elterjedését előmozdítják, hanem inkább erkölcsi okok, a nép erkölcsi felfogásának különbözősége, mely egyik helyen népszokássá tette az egykét, a másik helyen pedig megvetendő bűnnek minősíti. Kétségtelen, hogy gazdasági okok is közrejátszanak; azért látjuk pl. a kisbirtokosoknál az egyke nagyobb mértékű, elterjedését, kiknél a birtok elaprózásától való félelem a közvetlen előidézője az egykének, de bizonyos az is, hogy ahol a népben a vallásosság és erkölcsi érzék meg nem romlott, ott az egyke divatja nem tud gyökeret verni még akkor sem, ha a gazdasági viszonyok indokolttá tennék a gyermekek számának korlátozását.

Befejezésül még arra akarunk rámutatni, hogy az egyke elterjedése népszaporodási viszonyainkat mennyire befolyásolja. A 857 egykés község lélekszámát összefoglalva kitűnik, hogy e községekben 1900-ban 747.645 ember lakott; ez az összes népesség 10 év alatt mindössze 4.390 lélekkel szaporodott természetes úton, tehát csupán 0.6%-kal. A szaporodás aránya eszerint körülbelül megfelel Franciaország természetes szaporodási arányának. Ezzel szemben a többi összes községekben élő 16,000.010 főnyi népesség 10 év alatt 1,949.217 léleknyi szaporodást ért el, vagyis a népesség 12.1%-ával növekedett; láthatjuk tehát, milyen óriási különbség van az egykés községek és a normális születési aránnyal bíró községek szaporodási aránya között. Ha az egykés köz-

ségeken is ugyanolyan arányú lett volna a népnövekvés, mint a többi községekben, lélekszámuknak 90.459 fővel kellett volna 10 év alatt növekednie, minthogy azonban a szaporodás csak 4.390 főnyi volt, az elmaradt szaporodás folytán beállott veszteség 86.069 lélek. Ennyi tehát számokban kifejezve az egyke rovására írható nép veszteségünk. Mindenesetre tekintélyes szám ez, de enyhíti a veszteségei, hogy többi községeink egészséges szaporodása bőven pótolja a hiányt, úgy hogy természetes szaporodásunk arányszámát az egyke csak 0.5-del csökkenti (11.6-re), másrészt pedig annak a megállapítása, hogy az egyke pusztítása leginkább nemzetiségeinket érinti, a 86.000 főnyi veszteségből 26.000-nél több aligha esik a magyarságra, a többi a nemzetiségek, leginkább az oláhok vesztesége.

Kicsinyelnünk mindamelllett nem szabad a veszélyt, amely az egyke terjedésében rejlik, mert ha országos eredményben aránylag nem is nagy a kár, melyet az egyke okoz, egyes vidékeken már érezhető hiányt idéz elő a népesedésben s vannak vármegyék, amelyekben az egyke a nemzetiségi viszonyokat a magyarságra nézve kedvezőtlenül befolyásolja, ilyenek pl. Baranya, Bars és Háromszék vármegyék, ahol az elterjedt egyke miatt a magyarság természetes szaporodása állandóan kisebb, mint a nemzetiségeké; ha valahol, úgy első sorban ezekben a vármegyékben kellene az egyke ellen a küzdelmet megindítani.